

Přehled

Analýza politiky vzdělávání — ročník 2003

Overview

Education Policy Analysis — 2003 Edition

Czech translation

Přehledy jsou překladem výtahů z publikací OECD.

K dispozici jsou zdarma v internetovém knihkupectví OECD na adrese:

www.oecd.org/bookshop/

Tento Přehled není oficiálním překladem dokumentů OECD.

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

ORGANIZACE PRO HOSPODÁŘSKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ

Účel edice

Klíčovým cílem politiky v zemích OECD je zkvalitnění vzdělávání. Po celém světě dochází v této oblasti k zásadním reformám, a to z důvodu potřeby umožnit všem lidem přístup k celoživotnímu vzdělávání. *Analýza politiky vzdělávání* skýtá možnost poukázat na tyto bohaté mezinárodní zkušenosti a poučit se z nich.

OECD zahájila edici *Analýza politiky vzdělávání* v roce 1996. Je součástí pracovního programu Výboru OECD pro vzdělávání a zabývá se politickými prioritami stanovenými ministry školství zemí OECD. Hlavní úkoly této edice jsou:

- Pomáhat tvůrcům vzdělávacích koncepcí a dalším osobám zabývajícím se vzdělávací politikou přijímat lepší rozhodnutí prostřednictvím mezinárodní a srovnávací činnosti;
- Využívat jednak klíčové zkušenosti a politické důsledky vyplývající ze vzdělávací činnosti OECD a také mezinárodní údaje a ukazatele a související studie; a
- Stručnou a srozumitelnou formou prezentovat zjištění, analýzy a diskuse.

Analýza vzdělávací politiky se provádí každoročně.

Přehled ročníku 2003

Ročník 2003 obsahuje nejnovější přehledy z oblasti témat politiky a mezinárodního vývoje, pokud jde:

- o způsoby, jakým země definují *studenty se zdravotním postižením, potížemi při učení a znevýhodněními*, o přístupy uplatňované při naplňování potřeb uvedených studentů, a o skutečnosti vyplývajících z těchto způsobů a přístupů pro debaty ohledně rovnosti a integrace
- o nové přístupy *ke kariérovému poradenství*, a to jak v případě mladých lidí, tak dospělých, přičemž uvedené přístupy napomáhají celoživotnímu vzdělávání rozvojem schopnosti řídit si svoji kariéru po celou dobu života.
- o zásadní změny, k nimž dochází v oblasti cílů a klientely *vysokého školství*, a o skutečnosti, které tyto změny přinesou ve způsobech financování a řízení vysokého školství a
- o možnosti zajištění toho, aby se *investice do celoživotního vzdělávání dospělých* uskutečňované jednotlivci, vládami a podniky vyplatily a byly dlouhodobě udržitelné

Ročník 2003 rovněž poprvé obsahuje souhrn *hlavních změn v politice vzdělávání* v rámci zemí OECD, a to v celé řadě oblastí.

Kapitola 1: Rozmanitost, integrace a rovnost: Zkušenosti se zajišťováním zvláštních potřeb

Klíčovým rysem vzdělávací politiky v zemích OECD je vytvoření rovných podmínek pro různé skupiny studentů. Hlavním bodem tohoto problému je integrace, což je cíl vedoucí velmi významně k lepší sociální soudržnosti. Od vzdělávacích systémů se očekává, že budou v tomto úsilí hrát svoji roli, a jednotlivé země učinily celou řadu kroků, aby v tomto úsilí pomohly. Tato kapitola k uvedenému úkolu přispívá prezentací mezinárodních údajů a zkušeností vycházejících z programů pro studenty s tělesným postižením, potížemi a znevýhodněními. Společně s dokumentací celé řady přístupů jednotlivých zemí předkládá dvě hlavní tvrzení: (1) koncepce rovnosti založená na právech předpokládá, že kdekoliv je to možné, tito studenti by spíše než v oddělených institucích měli být vzděláváni v běžném typu škol; (2) různé přístupy jednotlivých zemí k integraci studentů s tělesným postižením do běžných škol skýtají užitečné zkušenosti pro širší debaty o rozmanitosti a rovnosti ve vzdělávání.

Kapitola rozebírá dlouhou řadu mezinárodních údajů týkajících se programů pro studenty s tělesným postižením, potížemi při učení a znevýhodněními. Rovněž prezentuje studie individuálních případů škol, kde se integrace jeví jako dobře fungující, a to za účelem určení mnoha podmínek důležitých pro rozvoj integrovaných škol pro studenty s tělesným postižením. Tyto skutečnosti, čerpané z osmi zemí OECD, se rovněž zdají být významnými pro zkvalitnění celkového vzdělávání studentů.

Země OECD se zavázaly zajistit, aby jejich vzdělávací systémy poskytovaly rovné podmínky všem studentům, což vyžaduje péči o skupiny s různými potřebami. Důležitou součástí tohoto úkolu je strukturování programů pro studenty s tělesným postižením, potížemi a znevýhodněními, a to způsobem respektujícím a ochraňujícím práva těchto skupin. Tato skutečnost nemá přímé důsledky pro rozdělování prostředků, protože u mnoha studentů s tělesným postižením nemůže žádný objem prostředků zajistit výsledky rovnocenné výsledkům vrstevníků bez tělesného postižení. Tato kapitola předkládá rozsáhlou mezinárodní analýzu přidělování prostředků různým skupinám (včetně skupin rozdělovaných podle pohlaví a věku) a jedná se tudíž spíše o ukazatele míry, v jaké se země podílí na procesu prosazování rovnosti, než o měření pokroku v dosažení cíle, kterým je dobře definovaný standard.

Můžeme však určit některé klíčové podmínky umožňující dosáhnout pokroku v tomto procesu. První podmínkou je uznání a plánování rozmanitosti. Ukazatelem toho, zda k takovému uznání a plánování dochází, je počet studentů navštěvujících speciální školy. Tento počet se v jednotlivých zemích výrazně liší a pokud je vysoký, jedná se o doklad selhání tradičního školství ve vyrovnávání se

s různorodými potřebami. Ve výčtu dalších podmínek stanovených v druhé části této kapitoly se některé týkají skutečností, k nimž dochází uvnitř školského systému, jako je rozvoj pokud jde o zaměstnance a spolupráce mezi školami, a další zahrnují vnější vztahy, jako je zodpovědnost a společenská angažovanost. Odlišné přístupy jednotlivých zemí popsané v této kapitole nastolují důležité otázky týkající se způsobů, jež jsou pro různé typy studentů nejlepší. Přestože reformy v zemích OECD umožňují lépe pochopit to, jakým způsobem uvedené otázky řešit, zbývá v této oblasti jež mnoho práce.

Kapitola 2: Kariérové poradenství: Nové cesty vpřed

Organizace odpovědné za služby v oblasti kariérového poradenství v zemích OECD se potýkají se dvěma klíčovými úkoly. V souvislosti s celoživotním vzděláváním a politikami aktivního trhu práce musí tyto organizace:

- poskytovat služby rozvíjející schopnost samostatně si řídit kariéru, spíše než pouze pomáhat lidem činit okamžitá rozhodnutí a
- významně rozšiřovat přístup občanů ke kariérovému poradenství po celou dobu života.

Tato kapitola předkládá argumenty týkající se významu kariérového poradenství pro veřejnou politiku a v krátkosti uvádí některé ze způsobů, jakými země OECD řeší uvedené dva úkoly. Vychází z rozsáhlého přehledu kariérového poradenství ve 14 zemích OECD.

Kariérové poradenství hraje klíčovou roli v pomoci jednak trhům práce fungovat a také vzdělávacím systémům naplňovat jejich cíle. Toto poradenství rovněž podporuje rovnost: nedávné důkazy ukazují, že sociální mobilita se opírá o širší získávání nejen poznatků a dovedností, ale rovněž o pochopení způsobu jejich využití. V této souvislosti se poslání kariérového poradenství rozšiřuje, aby se stalo součástí celoživotního vzdělávání. Služby se již začínají přizpůsobovat, přičemž opouští tradiční, na psychologii založený model rozhovorů ohledně volby povolání prováděných se studenty končícími školu (viz rámeček s některými iniciativami zemí z poslední doby).

Jedním klíčovým úkolem této měnící se služby je posun od pomoci studentům rozhodnout se pro určité povolání nebo kurz k širšímu rozvoji schopnosti řídit si vlastní kariéru. Pro školy to znamená zahrnutí výchovy k volbě povolání do osnov a její propojení s celkovým vzděláváním studentů. Celá řada zemí již uvedenou výchovu zařadila mezi školní předměty. Výchova k volbě povolání však zůstává soustředěna ke konci povinné školní docházky. U středního vzdělávání ukončeného maturitou a u vysokoškolského vzdělávání se služby spíše soustředí na okamžitou volbu, než na osobní rozvoj a komplexnější rozhodování, ačkoliv v některých zemích již začíná docházet ke změně.

Druhým úkolem je více zpřístupnit kariérové poradenství v dospělosti. Takové služby jsou málo rozvinuty a jsou využívány zejména nezaměstnanými v rámci státem prováděných služeb zaměstnanosti. Některé nové služby se propojují s institucemi pro vzdělávání dospělých, ale nejsou vždy schopny nabídnout komplexní a nestranné poradenství. Snaha o vytvoření trhu v soukromé sféře zaznamenala úspěch pouze v omezené míře, přesto při poskytování uvedených služeb státem schází dostatečné finanční prostředky. Zřízení služeb v oblasti volby povolání schopných věnovat se všem

dospělým zůstává nadále náročným úkolem pro budoucnost. Internetové služby mohou pomoci s nabídkou, nemohou však plně nahradit pomoc jednotlivcům přesně podle jejich potřeb. Rámeček uvádí některé příklady iniciativ zemí z poslední doby.

Rámeček kariérové poradenství: Rozšíření přístupu pomocí inovací

Australské oficiální stránky pro volbu povolání (www.myfuture.edu.au/) obsahují informace o směrech vzdělávání a kurzech, o nabídce a poptávce na trhu práce na regionální úrovni, o náplni práce jednotlivých povolání, a o zdrojích financování studia. Uživatelé mohou prozkoumat své osobní zájmy a preference a dát je do souvislosti s informacemi ohledně vzdělávání a povolání. Během prvních sedmi měsíců byly uvedené stránky navštíveny 2,5 miliónkrát.

V **Rakousku** se každoročně pořádají tři rozsáhlé veletrhy orientované na volbu povolání. Zahrnují odbornou přípravu, vysoké školství a vzdělávání dospělých. Jsou navštěvovány tisícovkami lidí, účastní se jich stovky profesních a oborových organizací, zaměstnavatelů, odborářských organizací a vzdělávacích institucí, a jsou strategicky orientovány na školy a veřejnost.

Kanadské státem poskytované služby zaměstnanosti mají v oblasti poradenství pro volbu povolání určeného veřejnosti mnoho smluvních partnerů, kteří, jak se zdá, často lépe rozumí potřebám konkrétních skupin: například samoživitelům nebo původním obyvatelům. Některé z těchto organizací se zaměřují zejména na činnosti pro rozvoj kariéry, jako jsou služby informovanosti, kariérové poradenství a semináře o hledání zaměstnání. Jiné organizace mají širší záběr v oblasti vzdělávání, odborného vzdělávání a funkcí společnosti. Některé z nich mají ve svých řadách odborníky na kariérové poradenství; mnoho z nich však ne.

Ve **Španělsku** má mezinárodní společnost Altadis program v oblasti budování kariéry, který vychází z databáze kvalifikací zaměstnanců a popisů aktuálních volných míst ve firmách. Účastníci programu jsou pravidelně zváni na rozhovory za účelem zhodnocení jejich znalostí a cílů v souvislosti s potřebami v budoucím zaměstnání. Jako součást programu týkajícího se plánovaného propouštění projednávaného s odbory Altadis nabízí zaměstnancům kariérové poradenství a jejím smluvním partnerem pro tuto službu je firma specializovaná v oblasti outplacementu. Taková firma běžně pro tento účel zaměstnává vysokoškolsky kvalifikované psychology nebo economy.

Ve **Spojeném království** se pro rozšíření přístupu dospělých ke vzdělávání využívá telefonních informačních center (tzv. call centre). Služba zvaná *learnirect* poskytuje volajícím jak informace, tak rozsáhlejší kariérové poradenství. Zaměstnanci uvedené služby mají odpovídající kvalifikaci na jedné ze tří úrovní podle povahy své práce a mohou využívat online databázi s informacemi ohledně více než půl miliónu vzdělávacích a odborně vzdělávacích kurzů. Od svého založení v roce 1998 národní poradenskou linku využily více než čtyři milióny volajících. Tato linka je k dispozici mezi 8.00 a 22.00 365 dní v roce.

Kapitola 3: Změna ve způsobu řízení vysokého školství

Téměř bez výjimky všechny vlády v zemích OECD v poslední době reformovaly, přezkoumávaly nebo restrukturalizovaly své vysokoškolské vzdělávací systémy. Za takovými reformami stojí jednak vážné změny pokud jde o cíle vysokého školství a problémy, s nimiž se toto školství potýká, a také charakter jeho institucí a jeho klientela. Je nyní zřejmé, že se univerzity a další instituce v rámci vysokého školství musí přizpůsobit složitějšímu prostředí, v němž se požadavky na ně kladené významně změnily.

Co to znamená pro způsob provozování a řízení vysokého školství? Ve dvacátém století měly vlády většiny zemí OECD nad tímto odvětvím značnou kontrolu a vliv, aby pomohly prosazovat cíle jako je ekonomický růst a společenská rovnost. Dnes mají vlády naopak větší zájem než kdy jindy na zajištění toho, aby vzdělávací instituce vzhledem k jejich významu v rámci vědeckých společností pomáhaly naplňovat hospodářské a sociální potřeby. Na druhé straně vlády souhlasí, že centrální plánování tvorby informací, výuky a vzdělávání je často neúčinné a že prosperující společnost a hospodářství vyžadují, aby instituce fungovaly do určité míry nezávisle, protože tržní mechanismy jsou při regulaci nabídky a poptávky po různých formách vzdělávání zaměřeného na různé skupiny klientů často účinnější než správci.

Řízení vysokého školství se tudíž potýká s náročnými problémy. Pokud je tento druh školství pro vlády opravdu strategickým nástrojem v úsilí při prosazování národních cílů, mohou těchto cílů vlády dosáhnout bez kompromisu pokud jde o nezávislost univerzit nebo jejich dynamiku v zajišťování nových trhů?

Tato kapitola si všímá, jak vlády řeší uvedenou otázku a jak se potýkají s celou řadou problémů souvisejících s řízením institucí v rámci vysokého školství. Činí tak zjišťováním rozsahu, v jakém se takové instituce mohou chovat autonomně a rozvíjet svůj vlastní vnitřní potenciál, a to za současného zachování soudržného všeobecného vzdělávacího systému. To konkrétně zahrnuje posouzení změny nástrojů řízení ve vztahu k pěti aspektům provozování vysokého školství:

- kolik volnosti mají instituce při řešení svých vlastních záležitostí
- do jaké míry jsou závislé na financování vládou nebo mohou využívat jiné zdroje
- změna způsobu, jakým samotný vysokoškolský vzdělávací systém podléhá zajištění a kontrole kvality
- posílení řízení institucí a
- nové role vedoucích pracovníků

Záležitosti spojené s reformou vysokého školství celkově přiměly vlády jednak k většímu důrazu na stanovení strategií a cílů a také k menšímu podílu na každodenním fungování systému. V některých zemích tato skutečnost obnášela vytvoření agentur ke sledování kvality výuky a výzkumu a vznik „zprostředkovatelských“ nebo „regulačních“ orgánů pro rozdělování veřejných prostředků. Aktuální kontext politiky tudíž zahrnuje jednak rozvoj nových přístupů vycházejících z pojmů jako je „strategické řízení“, „deregulace“ a „zodpovědnost“ a také přímý vliv na chování vysokoškolských institucí.

Kapitola 4: Strategie pro udržitelné investice do celoživotního vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je klíčovou strategií pro přechod k vědecké společnosti a k zajištění toho, aby užitek byl spravedlivě rozdělen. Vzdělávání dospělých je však v rámci celoživotního vzdělávání slabým článkem. Omezený rozsah, v jakém se dospělí obecně, a zejména pak znevýhodňovaní dospělí účastní vzdělávání, je důsledkem mnoha překážek. Metody výuky nejsou vždy správné a jednotliví lidé mohou postrádat dostupné a podpůrné služby nezbytné pro vyvážení poměru mezi prací, rodinou a vzděláváním. Tato kapitola se zaměřuje na obzvláště kritickou překážku, zdroje, která přináší omezení pokud jde o čas a peníze. Zdroje nezbytné pro rozsáhlejší vzdělávání dospělých dosud nebyly systematicky analyzovány. Země OECD čelí kritickým otázkám týkajícím se způsobů, jak dosáhnout a udržet vyšší míru investic nezbytných jednak k zajištění příležitostí pro všechny, kdo takové příležitosti hledají, a také k zajištění toho, aby společnost investovala v ekonomicky účinné míře.

Ačkoliv přínos vzdělávání dospělých nelze vyjádřit pouze z hlediska financí, ekonomické aspekty jsou důležité. Jestliže jednotlivci, podniky a vlády mají více investovat do vzdělávání dospělých, musí být tyto investice „ekonomicky udržitelné“ (předpokládaný užitek musí vyrovnat náklady) a „finančně udržitelné“ (musí existovat způsob, jak dnes zaplatit za užitek, který může přijít až ve vzdálené budoucnosti). Zatímco investice do vzdělávání mladých lidí jsou vysoce udržitelné z obou hledisek, u vzdělávání dospělých to vždy pravidlem není.

Tato kapitola nejprve vrhá světlo na ekonomickou udržitelnost vzdělávání dospělých provedením ilustrativních výpočtů návratnosti studia ve středním věku. Podle zjištění v této kapitole ekonomická návratnost při převládající politice poskytuje jednotlivcům — zejména dospělým v zaměstnání — pouze skromný stimul k dalšímu celoživotnímu vzdělávání. Je nutná intervence za účelem snížení zátěže, kterou představuje ušlý zisk, a zkrácení doby studia uznáním toho, co již dospělí studenti znají.

Finanční udržitelnost vzdělávání dospělých závisí na mechanismech rozdělení nákladů mezi jednotlivce, vládu a zaměstnavatele. Vlády by měly uhradit náklady za nejvíce znevýhodněné jedince a umožnit ostatním stranám náklady sdílet. Kapitola zkoumá nedávné iniciativy 10 zemí OECD směřující k uskutečnění takového spolufinancování. Uvedené iniciativy jsou slibné, ačkoliv se ukázalo jako složité oslovit takové znevýhodněné skupiny, které stěží potřebují nové příležitosti ke vzdělávání. Široká škála probíhajících iniciativ nicméně přináší zkušenosti v tom, co by mohlo fungovat u jednotlivců a podniků.

Příloha: Poslední vývoj politiky vzdělávání v zemích OECD

Příloha shrnuje hlavní vývoj politiky vzdělávání v zemích OECD. Dobrovolně poskytnutá shrnutí jsou přehledem jednak hlavních politických iniciativ, které by mohly zaujmout v mezinárodním měřítku, a také zdrojů dalších informací.

Uvedená shrnutí zdůrazňují širokou působnost tvorby politiky vzdělávání v zemích OECD. Jednotlivé země upozornily na pokrok v rámci celoživotního vzdělávání, a to od ranného dětství a předškolní výchovy (např. Rakousko, Korea a Nový Zéland) po vzdělávání dospělých a odborné vzdělávání na pracovišti (např. Dánsko, Finsko a Španělsko). Z důvodu širší jednotlivých iniciativ je složité rozdělit uvedená shrnutí do samostatných kategorií, ačkoliv je patrných několik společných témat.

Za prvé, téměř všechny země se soustředily na politiky určené ke zvýšení kvality vzdělávání během povinné školní docházky. Zde je zahrnuto jasnější určení klíčových dovedností a poznatků, kterých musí studenti dosáhnout [např. Belgie (Francouzsky mluvící část), Německo a Japonsko], zavedení vnějšího hodnocení vzdělávání studentů a výkonnosti školy (např. Nizozemsko, Norsko a Portugalsko), a posílení odbornosti učitelů (např. při výuce čtení ve Spojených státech). Přijetí jednak rámců upřesňujících cíle vzdělávání a také požadavků na zodpovědnost bylo obecně hlavní součástí širšího reformního balíčku poskytujícího školám zároveň větší provozní samostatnost (např. ve Finsku a Itálii).

Za druhé, značnou pozornost nadále přitahují témata sociálního znevýhodnění a odcizení studentů, programy zaměřené na snížení počtu mladých lidí bez kvalifikací (např. Francie a Německo), zlepšení motivace studentů (např. Spojené království) nebo vyrovnávání rozdílů v příležitostech ke vzdělávání v jednotlivých regionech (např. Korea).

Za třetí, vysoké školství bylo hlavním předmětem reformy ve většině zemí. Tyto změny se obecně týkaly poskytování větší samostatnosti institucím, a to v rámci větší vnější zodpovědnosti za výkonnost. V rámci Evropy byla hlavní hnací silou reformy vysokého školství Boloňská deklarace s cílem stanovení společného rámce pro vysokoškolské tituly a několik zemí se soustředilo na změny ve struktuře svých vysokoškolských kvalifikací (Dánsko, Německo, Nizozemsko a Norsko).

Závěrem, organizace a řízení vzdělávání prochází v mnoha zemích podstatnou změnou. Posun směrem k větší funkční samostatnosti vzdělávacích institucí a větší zapojení orgánů místní správy znamená, že ústřední orgány odpovědné za vzdělávání se méně účastní přímého poskytování vzdělání a více se soustředí na strategické plánování a hodnocení výsledků.

Obsah původní anglické verze této publikace
(bez příloh, seznamu polí, tabulek a grafů) :

Účel edice

Přehled ročníku 2003

Kapitola 1: Rozmanitost, integrace a rovnost: Zkušenosti se zajišťováním zvláštních potřeb

Kapitola 2: Kariérové poradenství: Nové cesty vpřed

Kapitola 3: Změna ve způsobu řízení vysokého školství

Kapitola 4: Strategie pro udržitelné investice do celoživotního vzdělávání

Příloha: Poslední vývoj politiky vzdělávání v zemích OECD

Tento *Přehled* je překladem výtahu z publikací OECD původně publikovaných pod těmito anglickými a francouzskými názvy:

**Education Policy Analysis — 2003 Edition
Analyse des politiques d'éducation — Édition 2003
© 2003, OECD**

Publikace OECD a *Přehledy* jsou k dispozici v internetovém knihkupectví OECD
na adrese: www.oecd.org/bookshop/

Napište „overview“ (přehled) v poli „Title search“ na stránkách internetového knihkupectví nebo uveďte název anglické publikace (Přehledy jsou spojeny s originálními publikacemi v anglickém jazyce).

Přehledy připravuje Odbor pro legislativu a překlady při OECD,
Ředitelství pro veřejné záležitosti a komunikaci.
e-mail: rights@oecd.org / Fax: +33 1 45 24 13 91

© OECD, 2003

Reprodukce tohoto *Přehledu* je povolena, jsou-li uvedena autorská práva OECD a název původní publikace.